

Effecten van het Friese weidevogelbeleid 2014-2020

SAMENVATTING

De Rekenkamer concludeerde afgelopen najaar dat er geld wordt verspild aan weidevogelbescherming: ondanks veel extra middelen, steeds minder grutto's. In deze evaluatie van het Friese weidevogelbeleid tussen 2014 en 2020 schetst Ernst Oosterveld een genuanceerder beeld. Ja, ook in gebieden waar weidevogelbeleid wordt gevoerd, gaat het nog steeds achteruit met grutto, kievit en scholekster. Maar wel minder hard dan op land waar niets wordt gedaan. Bovendien zitten veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart wél in de lift. Substantiële verbeteringen voor weidevogels vragen om een grotere inspanning, concludeert Oosterveld.

Tekst **Ernst Oosterveld**

Soort	Landelijke trend 2008-2020 % verandering per jaar	Provinciale trend 2008-2020 % verandering per jaar
Grutto	-3,5	-2,2
Kievit	-3,5	-1
Scholekster	-3,9	-2
Tureluur	-1,5	+0,5
Slobeend	+0,4	+0,2
Veldleeuwerik	-0,4	+4
Graspieper	+0,7	+1,7
Gele kwikstaart	+1,1	+3,2

1

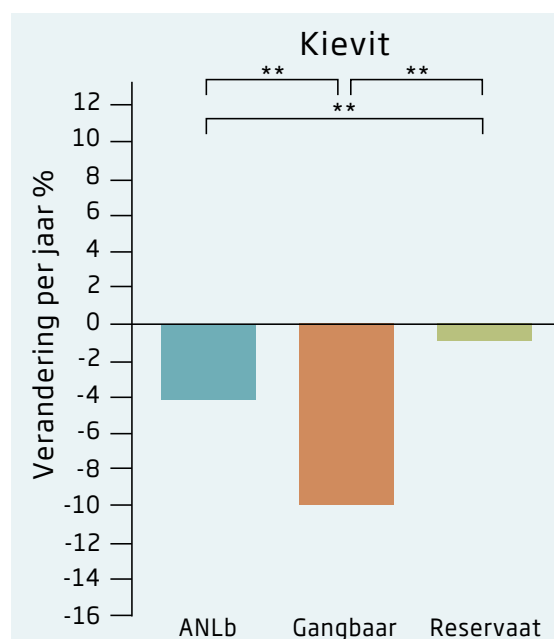
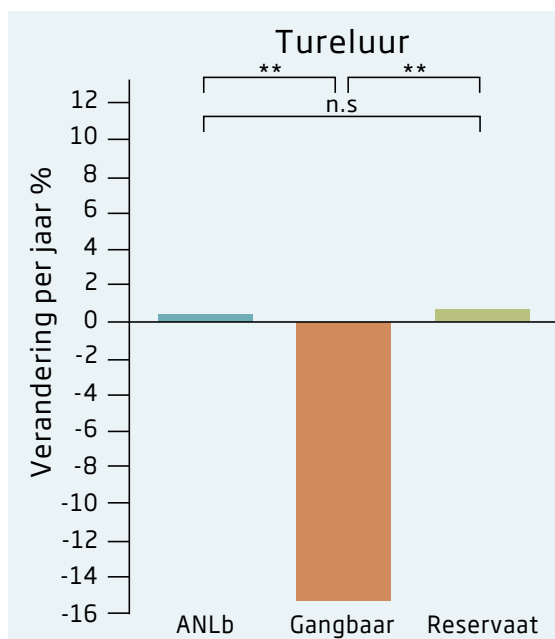
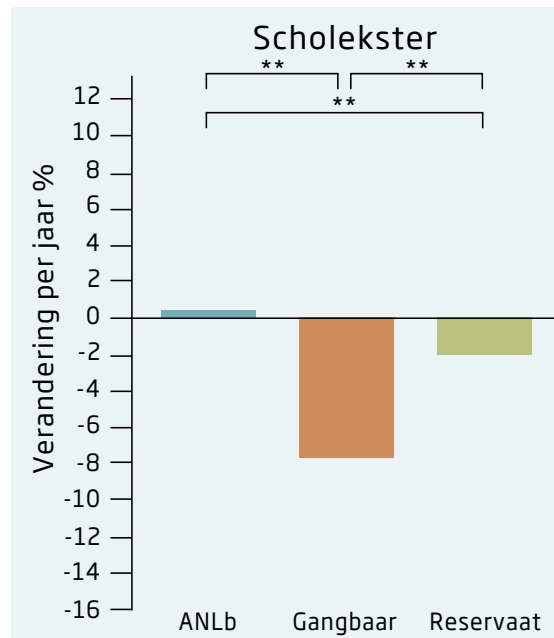
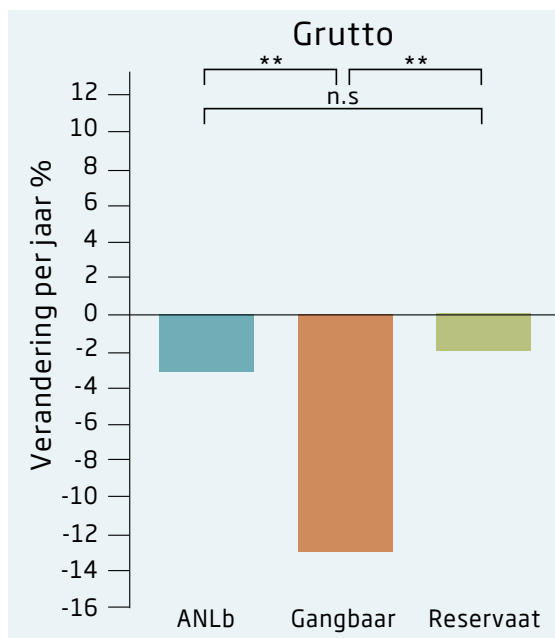
Trendclassificatie volgens het NEM:

	matige afname (tussen 0 en +5 % per jaar)
	stabiel
	matige toename (tussen 0 en -5 % per jaar)

Het weidevogelbeleid van de Provincie Fryslân richt zich primair op het creëren van goede broed- en opgroei-omstandigheden voor de weidevogels. Deze omstandigheden zijn cruciaal, omdat de ontwikkeling van steltloper-weidevogel-populaties in Nederland wordt gestuurd door de kuikenproductie en niet door de overleving van eerstejaars of oudervogels, (Bruinzeel, 2010; Roodbergen et al., 2012). Broed- en opgroei-omstandigheden en vervolgens de kuikenproductie bepalen de populatieontwikkeling. We meten de resultaten van het beleid daarom af aan populatietrends en het jaarlijkse reproductief succes (kuikenproductie). Populatietrends zijn berekend over de periode 2008-2020. Het reproductief succes wordt weergegeven met behulp van het Bruto Territoriaal Succes (BTS). Dit is het percentage broedparen dat in een gebied aan het eind van de opgroei-periode met bijna vliegvlugge jongen rondloopt. In dit artikel kijken we naar het BTS van de grutto. De kritische grens voor een stabiele populatie is een BTS van 65 % (Nijland et al., 2010).

De populatietrends zijn berekend op basis van gegevens uit het Weidevogelmeetnet Friesland. Tellers van Sovon Vogelonderzoek tellen op gangbaar boerenland (zonder beheersmaatregelen voor natuur en landschap), op boerenland met agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb; bijv. uitgestelde maaidata, minder bemesting en hogere waterpeilen) en in weidevogelreservaten van terreinbeherende organisaties.

De BTS-scores zijn berekend met behulp van telgegevens van de Bond van Friese Vogelbeschermingswachten (BFVW). BTS-scores zijn alleen beschikbaar uit gebieden met ANLb. Meer informatie over de gebruikte gegevens en analyses is te vinden in Oosterveld et al. (2020).

- 1 Vergelijking van landelijke en provinciale trends van weidevogels over de laatste twaalf jaar. De provinciale trend betreft graslandgebieden.
- 2 Jaarlijkse verandering in het aantal broedparen van steltlopers bij verschillende vormen van beheer over 2008-2020. Lichtblauw is ANLb, oranje is het gangbaar boerenland, groen is reservaat. De lijnen boven de grafieken geven de statistische significantie van de verschillen tussen de beheertypen aan. ** is significant verschillend ($p < 0,05$), n.s. is niet significant verschillend.

Aantalstrends 2008-2020

Als we de trends over de periode 2008-2020 bekijken, dan blijken die van grutto, kievit en scholekster zowel landelijk als provinciaal een matige afname te vertonen (< 5 % per jaar, volgens de landelijke trendclassificatie van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) (1). De tureluur vertoont landelijk ook een matige afname, maar in de provincie Friesland een matige toename. De slobeend is zowel landelijk als in Friesland stabiel.

De veldleeuwerik onderscheidt zich met een matige toename in Friesland positief van een landelijk stabiele populatie. Zowel landelijk als provinciaal maakten de gele kwikstaart en de graspieper een matige toename door, maar beide soorten doen het in Friesland de laatste jaren nog beter dan landelijk.

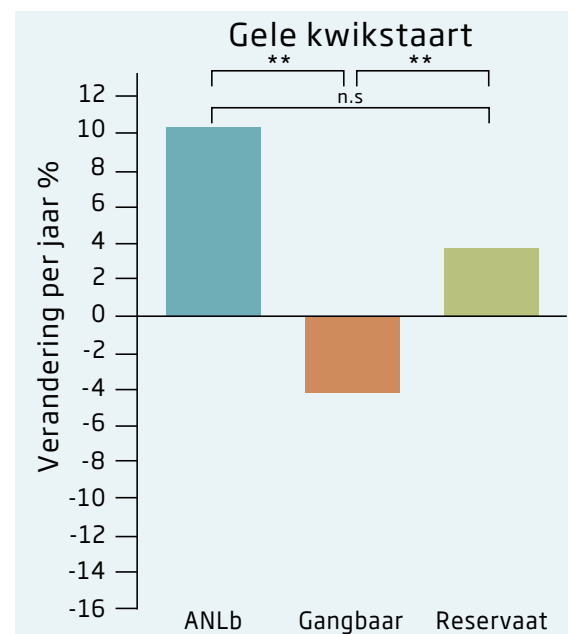
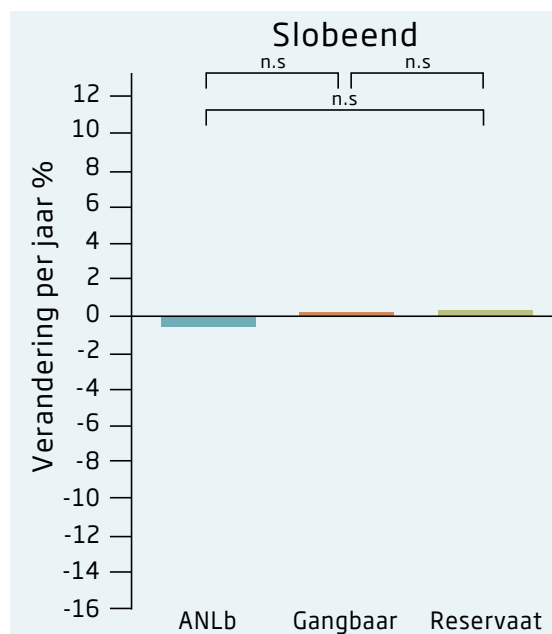
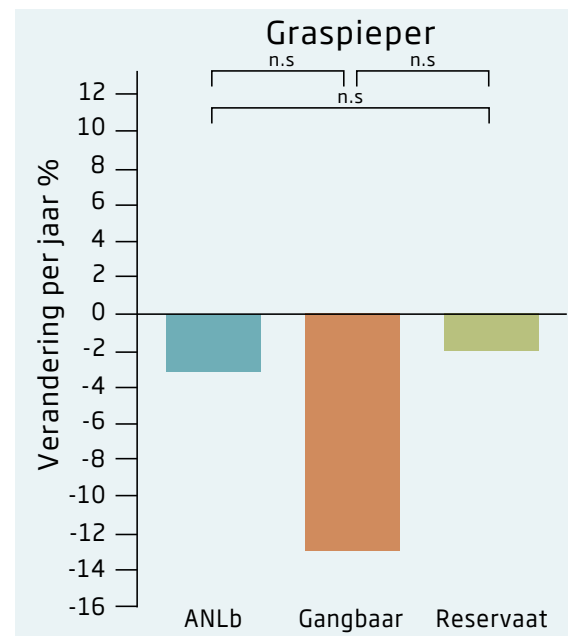
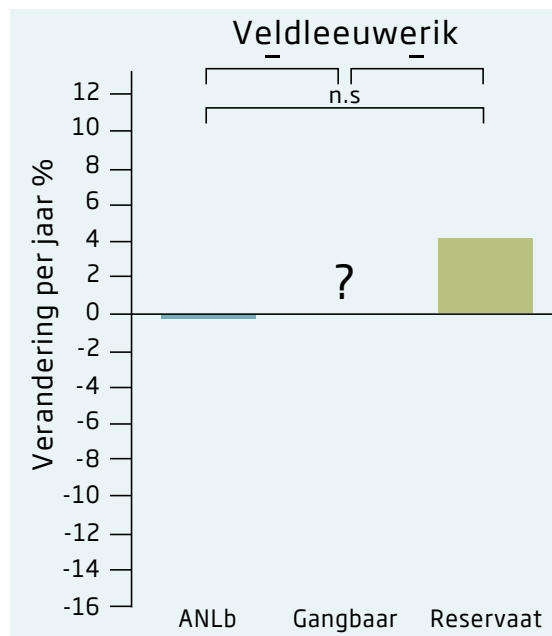
De vier steltlopers onder de weidevogels gaan volgens de weidevogelmeetnet-tellingen op het gangbare boerenland allemaal achteruit, met 8-15 % per jaar over

de laatste twaalf jaar (2). Grutto en kievit nemen bij ANLb ook af, maar met 3-4 % per jaar veel minder dan op het gangbare boerenland. In de reservaten is de achteruitgang nog kleiner: van de grutto 2 % per jaar, van de kievit 1 % per jaar. De tureluur is bij zowel ANLb als in de reservaten de laatste twaalf jaar min of meer stabiel. De scholekster is bij het ANLb stabiel en neemt in de reservaten af met 2 % per jaar.

Alle onderzochte steltlopers doen het bij beide typen weidevogelbeheer minder slecht dan op het gangbare boerenland (2). Kieviten doen het in reservaten minder slecht dan bij ANLb; Scholeksters doen het beter bij ANLb dan in reservaat.

Bij de slobeend is de jaarlijkse verandering zo klein dat bij alle beheertypen de trendclassificatie stabiel is (3). De veldleeuwerik is bij ANLb ook stabiel, maar neemt in de reservaten jaarlijks met 4 % toe (het verschil is niet statistisch significant). De trend op het gangbare boerenland is niet goed aan te geven. De

3 Jaarlijkse verandering in aantallen broedparen van slobbeend, veldleeuwrik, graspieper en gele kwikstaart bij verschillende vormen van beheer over 2008-2020. Lichtblauw is ANLb, oranje is het gangbaar boerenland, groen is reservaat. De lijnen boven de grafieken geven de statistische significantie van de verschillen tussen de beheertypen aan. ** is significant verschillend ($p < 0,05$), n.s. is niet significant verschillend. Wanneer er onvoldoende gegevens bekend zijn voor een statistische vergelijking is dit weergegeven met -.

3

graspieper neemt op het gangbare boerenland jaarlijks met 3 % af, maar neemt bij ANLb en in de reservaten met 1-2 % per jaar toe (verschillen niet significant).

De gele kwikstaart neemt op het gangbare boerenland met ruim 4 % per jaar af. Het verschil met beheer is significant. In de reservaten neemt de soort toe met ruim 3 % per jaar. Bij ANLb groeit de populatie sterk, met gemiddeld 10 % per jaar.

Bij de slobbeend is er geen verschil in trend tussen de beheertypen (maar er komen nauwelijks nog slobbeenden voor op het gangbare boerenland) (3).

In een recente analyse op landelijke schaal bleken kieviten en grutto's het in de periode 2009-2018 beter te doen in reservaten dan in ANLb-gebieden en op gangbaar boerenland (van Turnhout et al., 2019). Dat in Friesland een aantal weidevogelsoorten het minder slecht doet in reservaten, stemt overeen met het landelijk beeld voor grutto en kievit. Maar in Friesland

onderscheiden ook de ANLb-gebieden zich qua aantalsontwikkeling van een aantal soorten (de vier steltlopers en gele kwikstaart) positief van het gangbare boerenland, afwijkend van het landelijk beeld.

Reproductie grutto bij agrarisch weidevogelbeheer

In de periode 2017-2020 lag alleen in 2019 het BTS van grutto voor gebieden met ANLb boven 65 % en in de andere jaren rond 50 % (4), maar het verschil is niet statistisch significant.

Het resultaat van 2019 heeft vermoedelijk te maken met de hoge muizenstand, waardoor predatoren veel alternatief voedsel hadden (Jacob et al., 2020). In hoeverre andere factoren – zoals het weer – meespeelden, is niet bekend.

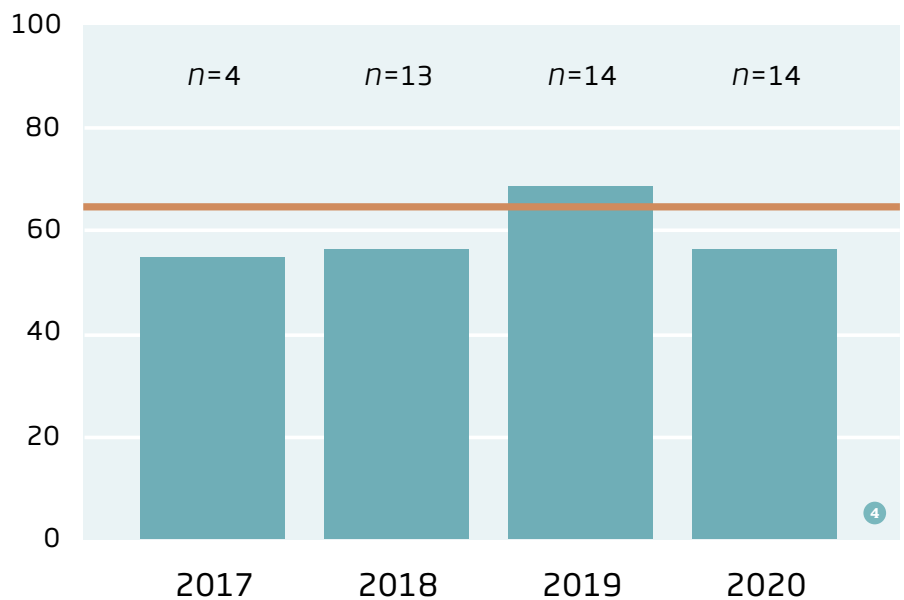
De Rijksuniversiteit Groningen doet al jaren onderzoek aan de broedbiologie van grutto's in Zuid-west-Friesland. Het onderzoek wees uit dat de jon-

genproductie in de periode 2007-2016 op kruidenrijk grasland (veelal reservaten en ANLb) beter was dan op gangbaar grasland (5), maar nog steeds te laag voor een stabiele populatie (Loonstra et al., 2019; Hooijmeijer et al., 2021). Een mogelijke oorzaak is dat de conditie van de gruttokuikens in die jaren beneden peil was door een tekort aan insecten (Loonstra et al., 2018). Het is zorgwekkend dat dat niet alleen gold voor gangbaar boerenland, maar ook bij ANLb en in reservaten.

Bij de kievit lijkt hetzelfde te spelen. Melman et al. (2020) vonden in 2019 dat kievitkuikens in drie gebieden in Nederland (waaronder het Groenings-Friese grensgebied) 14 % lichter waren dan in de jaren tachtig. Dit gold voor zowel plasdraslocaties als ongemaaid en beweide grasland.

Effecten beleid

Het belangrijkste instrument van het beleid is het gesubsidieerde beheer in ANLb-gebieden en de reservaten. Vijf van de acht onderzochte soorten hebben bij beheer (ANLb en/of reservaat) een significant betere trend dan op het gangbare boerenland. In die zin was het provinciaal beleid succesvol. Maar bij grutto, kievit en scholekster betreft het een minder slechte trend dan op het boerenland en heeft het provinciaal beleid vanaf 2014 geen halt kunnen toeroepen aan een verdere afname. De tureluur vertoont de

laatste twaalf jaar wel een toename, die beter is dan landelijk. Die toename lijkt het gevolg van het ANLb en het beheer in reservaten, maar vanaf 2014 lijkt de tureluur in ANLb-gebieden ook weer af te nemen (Oosterveld et al., 2020; van gangbaar boerenland en reservaten zijn dergelijke gegevens niet beschikbaar). De BTS-scores suggereren dat in de ANLb-gebieden de opgroeiomstandigheden voor gruttokuikens gemiddeld onvoldoende zijn. Het is niet bekend wat het BTS is op gangbaar boerenland en in de reservaten. In het RUG-onderzoek hadden de gruttokuikens over de periode 2007-2016 tot vliegvlug bij beheer wel een betere overleving dan op gangbaar boerenland, maar niet genoeg om de populatie op peil te houden.

4 Gemiddelde BTS-scores (%) van grutto voor gebieden met ANLb over 2017-2020. De oranje lijn geeft de kritische waarde aan (65 %) waar de jongenproductie boven moet zitten voor een stabiele populatie. n is het aantal gebieden waarover het jaarlijks gemiddelde is berekend. De verschillen tussen de jaren zijn niet statistisch significant.

5 Een gruttokuiken. (Foto: H. Schekkerman)

6 Een slobbeend wordt verstoord door een tureluur. (Foto: T. Kunst)

De kuikens hadden een verlaagde conditie, niet alleen op gangbaar boerenland, maar ook bij beheer (ANLb en reservaten). Op dit punt blijkt het provinciaal beleid dus niet succesvol.

De slobbeend (6) blijft stabiel, zowel op provinciaal niveau als bij beheer. Maar de trend bij beheer is niet beter dan op het gangbare boerenland. Voor de slobbeend is het beleid dus niet effectief.

Net als de tureluur (6) vertoont de veldleeuwerik in Friesland een betere trend dan landelijk. De toename ervan lijkt toe te schrijven aan het ANLb en het reservaatbeheer (3). Er zijn aanwijzingen dat alle drie zangweidevogels het beter doen bij beheer dan op gangbaar boerenland, maar alleen bij gele kwikstaart is dat statistisch significant. Dit resultaat is een onverwachte 'bijvangst' van het op de grutto gerichte beheer. De vraag is waarom gruttokuikens niet voldoende insecten lijken te vinden in beheerd land en weidezangers wellicht wel. De landelijk positieve ontwikkeling bij graspieper en gele kwikstaart draagt mogelijk ook bij.

Nieuwe weidevogelnota

Tot 2030 wil de Provincie Fryslân een toename van 30 % realiseren voor alle weidevogels. Dat moet dan via 1) provinciebrede inzet op basiszorg voor weidevogels, 2) continuering van het (agrarisch) natuurbeheer in de huidige weidevogelkerngebieden (reservaat en ANLb)

en afronding Natuurnetwerk Nederland met weidevogeldoelstelling, 3) creëren van grote, samenhangende weidevogelplusgebieden volgens Aanvalsplan Grutto. In bestaande weidevogelkerngebieden (reservaat en ANLb) wil de Provincie een waterpeil hoger dan 40 cm onder het maaiveld, minimaal 1,4 ha kuikenland per gruttbroedpaar, minimaal 1 ha plasdras per 100 ha, een BTS van minimaal 70 %. Op het vlak van predatiebeheer staat de Provincie open voor ontheffingen voor beschermde soorten predatoren, mits aan de wettelijke voorwaarden van maatwerk en zorgvuldige onderbouwing wordt voldaan. Als extra zet de Provincie in op grote, samenhangende weidevogelplusgebieden, van ten minste zo'n 1.000 ha open gebied met ten minste 50 % hoogwaterpeil en kruidenrijk grasland. De Provincie volgt hierin het Aanvalsplan Grutto. De weidevogelplusgebieden moeten ontstaan door het uitbouwen van bestaande reservaten en ANLb-gebieden. Dit provinciale beleid snijdt hout. Anno 2021 zit nog slechts circa 20 % van de broedparen van grutto en tureluur op het gangbare boerenland (op basis van gegevens in BFVW et al., 2021). Een mooie bijkomstigheid is dat de bijvangst van weidezangers hier ook kan worden vergroot.

Voor scholekster en kievit ligt het anders. 35 % van de Friese scholeksters en 41 % van de kieviten broedt nog buiten de reservaten en ANLb-gebieden (op basis van gegevens in BFVW et al., 2021). Om de beoogde

30 % toename te halen zal er ook op het gangbare boerenland wat moeten gebeuren. Daar geldt in het nieuwe beleid de zorgplicht uit de Wet natuurbescherming. In een intentieverklaring zegt de landbouwsector de boeren op te roepen tot het beschermen van de weidevogels. Een belangrijk knelpunt voor de kievit lijkt het gebrek aan goede opgroeiomstandigheden voor de kuikens, vooral door gebrek aan korte, kruidenrijke vegetaties in mei, ook rond plasdras (Melman et al., 2020). Hiervoor moet de graslandproductie flink omlaag, bijvoorbeeld in onbemeste perceelranden. Het is zeer de vraag of de landbouwsector dat als basiszorg wil opbrengen. Misschien als zo'n invulling aan de vergroeningsmaatregelen van het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) wordt gegeven.

De nieuwe weidevogelnota toont geen gebrek aan ambities en kwaliteitsnormen. Maar zijn de beschikbare middelen en het (politieke) draagvlak wel adequaat om op voldoende korte termijn en op voldoende grote schaal de benodigde verbeteringen te realiseren? Wil Fryslân in 2030 10.000 gruttobroedparen herbergen, dan moeten in ANLb-land geen 19, maar 29 broedparen per 100 ha huizen (op basis van gegevens uit BFVW et al. 2021). Of er moeten in de weidevogelplusgebieden 3.300 extra broedparen komen. Een beter perspectief is een grootschalige transitie naar een meer natuurinclusieve landbouw (De Levende Natuur 120(4), 2019), waarin standaard ruimte is voor natuur en waardoor weidevogels minder afhankelijk zijn van speciaal beheerde gebieden. Wil dit nog op tijd komen voor de grutto en de kievit, dan mag de Provincie Fryslân wel voortmaken. ■

Literatuur

BFVW, Sovon, KBF, IFG, SBB & NM, 2021 Weidevogels in Fryslân. Jaarbericht 2021.

Bruinzeel, L.W. (red), 2010. Overleving, trek en overwintering van scholekster, kievit, tureluur en grutto. Directie Kennis en Innovatie. Ministerie van LNV, Ede.

Hooijmeijer, J. (red), E. van der Velde, R. Fokkema, R. Howison, J. Onrust, E. Rakhimberdiev, A. Saarloos, E. Groenhof, T. Zeegers & T. Piersma, 2021. Grutto Landschap Project: Jaarverslag 2020. RUG, WUR, EIS.

Jacob, J., C. Imholt, C. Caminero, C. Caminero Saldana, G. Couval, P. Giraudoux, S. Herrero-Cofreces, G. Horváth, J.J. Luque Larena, E. Tkadlec & E. Wymenga, 2020. Europe wide outbreaks of common voles in 2019. *Journal of Pest Science* 93: 703-709.

Loonstra, A.H.J., M.A. Verhoeven & T. Piersma, 2018. Sex-specific growth in chicks of the sexual dimorphic Black-tailed Godwit. *Ibis* 160: 89-100.

Loonstra, A.H.J., M.A. Verhoeven, N. Senner, J. Hooijmeijer, T. Piersma & R. Kentie, 2019. Natal habitat and sex-specific survival rates result in a male-biased adult sex ratio. *Behavioral Ecology* 30: 843-851.

Melman, T.C.P., E. Kleyheeg, T. Visser, E. Oosterveld, M. Roodbergen & W. Teunissen, 2020. Greppel-plasdras: bouwsteen voor beter weidevogelbeheer? *De Levende Natuur* 121(5): 181-185.

Oosterveld, E.B., D. Kleijn & H. Schekkerman, 2008. Ecologische kenmerken van weidevogeljongen en de invloed van beheer op overleving. Rapport DK nr. 2008/090. Directie Kennis, Ministerie van LNV, Ede.

Oosterveld, E.B., A.H.J. Loonstra, R. de Jong, met medewerking van D. Zoetebier (Sovon), I. van der Zee & N. Veenstra (BFVW), E. van der Velde, J. Hooijmeijer & T. Piersma (RUG), 2020. Weidevogeltrends Fryslân. Analyses voor de evaluatie van de weidevogelnota 2014-2020. A&W-rapport 20-224. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwalden.

Roodbergen, M., B. van der Werf & H. Hötter, 2012. Revealing the contributions of reproduction and survival to the Europe-wide decline in meadow birds: review and meta-analysis. *Journal of Ornithology* 153: 53-74.

Turnhout, C. van, R. Foppen & D. Zoetebier, 2019. Recente trends van weidevogels in relatie tot beheer. Sovon-rapport 2019/85. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Dankwoord

Ik dank Dirk Zoetebier (Sovon) en Jelle Loonstra (A&W) voor de statistische analyses en bijdragen aan de figuren.

Ernst B. Oosterveld Altenburg & Wymenga
ecologisch onderzoek, e.oosterveld@altwym.nl

SUMMARY

Effects of the Frisian meadow bird policy 2014-2020

In this article I present trends in numbers and reproduction of meadow birds in the province of Friesland over 2008-2020, as part of the evaluation of the conservation policy of the province over 2014-2020. Conservation policy was especially aimed at customized area management for meadow birds. Two out of eight species have a more positive population trend in Friesland than the national trend. The other six have provincially similar trends as nationally, of which four are negative (black-tailed godwit, European lapwing, oystercatcher, redshank). A cause of bad performance of black-tailed godwit and European lapwing likely is insufficient reproduction. Five out of eight species have better (or less negative) population trends in managed areas than on regular farmland without protection. In that sense, conservation policy was successful. Surprisingly, skylark, meadow pipit and yellow wagtail show a positive provincial trend, because of good performance in managed areas. The new provincial conservation policy 2021-2030 has high ambitions and is ecologically sound, but whether it succeeds, is doubtful.